

Ávarp formanns Félagsráðgjafafélags Íslands

María Rúnarsdóttir

María Rúnarsdóttir,
formaður Félagsráð-
gjafafélags Íslands

Á aðalfundi Félagsráðgjafafélags Íslands 2012 var ákveðið að gera skipulagsbreytingar á starfsemi félagsins og kjósa formann til fjögurra ára í fullu starfi hjá félaginu, einnig sem formaður kjaranefndar. Um haustið var verkefnastjóri ráðinn í hálfstarf á skrifstofu félagsins, Eldey Huld Jónsdóttir félagsráðgjafi. Það er mér ánægja að hafa fengið þetta tækifæri til að starfa með félagsráðgjöfum að uppbyggingu félagsins og félagsráðgjafar á Íslandi á næstu árum.

Félagsráðgjafafélag Íslands er bæði fag- og stéttarfélag og því mikilvægur vettvangur til að stilla saman strengi hvort sem er faglega eða í kjarabaráttu. En af hverju viljum við vera saman í sérstöku félagi? Hvað gerir félagið fyrir okkur, félagsmenn sína?

Félagið gerir kjarasamninga sem ráða launum og starfskjörum. En hlutverk stéttarféлага hefur verið að breytast og snýr nú meira að launþeganum sjálfum, hvernig megi styrkja hann til að takast á við breytt starfsumhverfi þar sem hann þarf að sýna meira frumkvæði en áður í launasetningu sinni. Það er rétt að minna á að það ríkir félagafrelsi á Íslandi og við getum valið í hvaða félagi við viljum vera. Þetta er mikilvægt að hafa í huga þegar félagsráðgjafar ráða sig til starfa, sér í lagi á almennum vinnumarkaði.

Félagsráðgjafafélag Íslands er jafnframt fagfélag félagsráðgjafa. Má með sanni segja að það hafi eflst mjög á undanförunum árum en mikil vinna hefur verið lögð í uppbyggingu faglegs innra starfs. Ber þar fyrst að nefna árlega útgáfu Tímarits félagsráðgjafa en útgáfa þess er mjög mikilvæg í faglegu starfi félagsráðgjafa og fyrir okkur sem fagstétt. Þar gefst okkur tækifæri til að koma á framfæri niðurstöðum rannsókna og í almenna hlutanum eru áhugaverðar greinar um málefni sem tengjast málavæðum félagsráðgjafar. Í öðru lagi hefur Félagsráðgjafafélag Íslands byggt upp öflugar fag- og landshlutadeildir sem hafa það markmið að gera félagsmönnum kleift

að styrkja tengslanet sitt á ákveðnum sérsviðum eða landshlutum. Deildirnar hafa staðið fyrir málþingum og þær hafa jafnframt verið mikilvægur tengiliður við stjórn félagsins. Það er stefna stjórnar Félagsráðgjafafélags Íslands að gera félagið öflugt á hinu fagpólítíska sviði, meðal annars með því að fjalla um margvísleg velferðarmálefni sem Alþingi óskar umsagna um. Þar gegna fagdeildirnar veigamiklu hlutverki. Nú eru starfandi átta fagdeildir og fimm landshlutadeildir en engin fagdeild er enn á sviði félags- og/eða heilbrigðisþjónustu. Við hvetjum áhugasama félagsráðgjafa sem starfa á þessum sviðum til að taka við keflinu og stofna fagdeildir.

Kjaramál eru nú í brennidepli og ætlar Félagsráðgjafafélag Íslands að renna styrkum stöðum undir kjarabaráttu félagsmanna sinna þegar kjarasamningar verða lausir snemma árs 2014. Kjaranefnd hefur fundað reglulega og kjararáðstefna verður haldin í haust þar sem formlegur undirbúningur að komandi kjarasamningalotu hefst. Við erum sterkari saman, það hafa dæmin sýnt okkur, og því hvet ég alla félagsmenn til þess að vera vakandi yfir því sem er ábótavant í núgildandi kjarasamningum, hvað þarf að skýra betur og á hvaða sviðum við þurfum að beita okkur.

Trúnaðarmenn félagsráðgjafa eru afar mikilvægir í innra starfi félagsins en virkt trúnaðarmannakerfi er undirstöðuþáttur í réttinda- og kjarabaráttu félagsráðgjafa til eflingar á stéttarvitund og til að standa vörð um störf félagsráðgjafa.

Haustið 2012 var í fyrsta sinn gerð rannsókn á kulnun meðal félagsráðgjafa á Íslandi. Niðurstöðurnar eru sláandi. Af þeim sem tóku þátt í rannsókninni uppfylltu 31% viðmið um kulnun. Þess ber að geta að þátttaka í rannsókninni var einungis 41%. Mest mældist kulnun meðal félagsráðgjafa sem starfa í félagsþjónustu á höfuðborgarsvæðinu. Kjaranefnd ætlar að vekja athygli á þessum niðurstöðum meðal vinnuveitenda félagsráðgjafa sem hafa fundið fyrir auknu álagi í störfum sínum í kjölfar efnahagshrunsins árið 2008. Ljóst er að alltof stór hópur félagsráð-

gjafa upplifir kulnun og nú sem aldrei fyrr er mikilvægt að huga að sjálfum sér og verndandi þáttum til að vinna gegn streitu og álagi.

Félagsráðgjöfum er tíðrætt um ímynd félagsráðgjafans. Í tilefni alþjóðadags félagsráðgjafa 2013 gerði Ólafía, félag framhaldsnema í félagsráðgjöf við Háskóla Íslands, myndbönd þar sem félagsráðgjafar svöruðu spurningum um félagsráðgjöf. Félagsráðgjafar vinna gegn mannréttindabrotum og eru talsmenn skjólstaðinga sinna. Við höfum völd, við höfum áhrif. Við stuðlum að félagslegu og efnahagslegu jafnrétti með því að benda á hvar skórinn kreppir í íslensku velferðarsamfélagi, með því að

vekja athygli á málaflokkum og berjast fyrir mannréttindum, nýjum úrræðum og nýjum lausnum. En til þess þurfum við faglegt svigrúm og við verðum að taka okkur það. Streita og kulnun er ógn við fagleg vinnubrögð og það eru hagsmunir okkar allra að vinna gegn henni. Við þurfum að setja okkur fagleg viðmið um málafjölda og þyngd þeirra en við þurfum einnig að huga að fagmanninum, félagsráðgjafanum og hlúa að honum. Ein leið til þess er að taka virkan þátt í faglegu starfi Félagsráðgjafafélags Íslands og fá stuðning hvert af öðru.

Ég hlakka til að starfa með ykkur, kærur félagsráðgjafar!

Heimsráðstefna félagsráðgjafa

Félagsráðgjöf og félagsleg þróun 2012

Þórhildur Egilsdóttir

Þórhildur Egilsdóttir félagsráðgjafi, MA

Heimsráðstefna í félagsráðgjöf var haldin dagana 8.–12. júlí 2012 í Stokkhólmi og bar yfirskriftina *Félagsráðgjöf og félagsleg þróun – Aðgerðir og áhrif*. Um skipulagningu og framkvæmd ráðstefnunnar sáu leiðandi alþjóðleg samtök á sviði rannsókna og kennslu í félagsráðgjöf og félagsráðgjafar á vettvangi: IASS –

Samtök alþjóðlegra skóla í félagsráðgjöf, ICSW – Alþjóðasamtök félagsráðgjafa og ICSW – Alþjóðlegt ráð um félagslega velferð. Ráðstefnugestir voru um 2500 frá um 100 þjóðlöndum.

Ráðstefnan fór fram í Stockholmsmässan, glæsilegri ráðstefnuhöll í einu af úthverfum borgarinnar. Aðalumræðuefnið voru þrjú: Mannréttindi og félagslegur jöfnuður, umhverfisbreytingar og sjálfbær þróun, hnattfélagslegar breytingar og félagslegar aðgerðir.

Ráðstefnunni var ætlað að vera sameiginlegur grundvöllur til að deila reynslu. Sven Hessle, formaður dagskrárnefndarinnar og aðalkynnir ráðstefnunnar sagði að sem starfandi félagsráðgjafar, stjórnálmenn, sjálfbodaliðar og háskólafolk værum við von að vinna hvert í sínu horni. Á ráðstefnunni

værum við hins vegar komin til að bindast böndum, mynda tengsl og vinna saman. Segja má að það hafi tekist með ágætum.

Margvísleg sjónarhorn félagsráðgjafar voru til umfjöllunar. Erindi voru flutt og efni þeirra rædd á sameiginlegum fyrirlestrum í aðalsal, í vinnusmiðjunum sem voru alls 170 talsins og á veggspjaldakynningum. Tæplega 1200 erindi voru flutt á ráðstefnunni sem fór fram á ensku en í nokkrum smiðjum var töluð spænska. Fjallað var um ofbeldi gegn konum, skilning frumbyggja á loftslagsbreytingum, hreint vatn, fólksflutninga, að eldast með reisn og um félagslega samskiptamiðla.

Aðalfyrirlesararnir voru fræðimenn og embættismenn frá ýmsum stofnunum og samtökum eins og Sameinuðu þjóðunum, Alþjóðaheilbrigðismálastofnuninni og Alþjóðasamtökum félagsráðgjafa. Hér eru einungis nokkrir þeirra nefndir.

Cindy Blackstock, framkvæmdastjóri Samtaka kanadískra frumbyggjabarna og fjölskyldna, hélt fyrirlestur um baráttu kanadískra skólubarna við yfirvöld. Þau berjast fyrir rétti frumbyggjabarna til að ganga í skóla í forsvaranlegum skólaþyngingum.

Michel Marmot er breskur prófessor í sóttvörnum og lýðheilsu og formaður nefndar hjá Alþjóðaheilbrigðismálastofnuninni sem rannsakar áhrifaþætti í

Umsóknir um sérfræðileyfi í félagsráðgjöf

María Rúnarsdóttir

María Rúnarsdóttir,
formaður Félagsráð-
gjafafélags Íslands

Breytt lagaumhverfi heilbrigðisstétta

Ný lög um heilbrigðisstarfsmenn nr. 34/2012 tóku gildi 1. janúar 2013 og féllu þá lög um félagsráðgjöf nr. 95/1990 úr gildi líkt og önnur sérlög. Tilgangurinn er að samræma og einfalda gildandi ákvæði um heilbrigðisstarfsmenn, gera þau markvissari og

hnitmiðaðri og færa til nútímahorfs þannig að heilbrigðisþjónustan og störf og starfssvið heilbrigðisstétta geti þróast með eðlilegum hætti innan ramma löggjafar.

Þessar breytingar á lagaumhverfi heilbrigðisstétta kölluðu á endurskoðun reglugerða um starfs- og sérfræðileyfi þeirra. Skipaður var hópur fagfólks frá velferðarráðuneyti og embætti Landlæknis til að samræma reglugerðir um menntun, réttindi og skyldur heilbrigðisstétta með hliðsjón af rammalögum um heilbrigðisstarfsmenn. Leitað var umsagna fagstétta um reglugerðina, meðal annars frá Félagsráðgjafafélagi Íslands.

Breytingar á reglugerð um starfs- og sérfræðileyfi félagsráðgjafa

Þann 1. janúar 2013 tók gildi ný reglugerð nr. 1088/2012 um menntun, réttindi og skyldur félagsráðgjafa og skilyrði til að hljóta starfsleyfi og sérfræðileyfi. Reglugerðin er verulega breytt frá fyrri reglugerð um sérfræðileyfi í félagsráðgjöf nr. 555/1999. Helstu breytingar eru þær að nú veitir Félagsráðgjafafélag Íslands ekki lengur umsögn um starfsleyfi félagsráðgjafa heldur er einungis leitað til Félagsráðgjafardeildar Háskóla Íslands. Aukin heldur er það nú skýrt hlutverk Landlæknis að taka við og meta umsóknir um sérfræðileyfi sem áður voru sendar sérstakri sérfræðinefnd skipuð fulltrúum velferðarráðuneytis og Félagsráðgjafafélags Íslands.

Sérfræðinefnd er ekki lengur starfandi

Félagsráðgjafafélag Íslands var í meginráttum sátt við reglugerðardrögin en gerði nokkrar athugasemdir. Tekið var tillit til þeirra flestra utan þeirrar sem sneri að mati á sérfræðileyfum. Sérfræðinefndin sem áður hafði umsjón með mati á sérfræðileyfum er nú ekki lengur starfandi en Landlæknir skal leita umsagnar Félagsráðgjafardeildar Háskóla Íslands um hvort umsækjandi uppfylli skilyrði sérfræðileyfis. Landlækni er einnig heimilt að skipa sérstaka mats- og umsagnarnefnd en það er ekki skylda. Félagsráðgjafafélag Íslands hefur áhyggjur af því að matið verði ekki gagnsætt og lagði til að við 6. grein yrði bætt við: „... í samræmi við fyrirliðgjafi viðmið Félagsráðgjafardeildar Háskóla Íslands og Félagsráðgjafafélags Íslands“. Ekki var tekið tillit til athugasemdarinnar og er mikilvægt að fylgjast með þróun mats á umsóknum um sérfræðileyfi í félagsráðgjöf og hvaða viðmið eru höfð að leiðarljósi.

Á vefsíðu Landlæknis, www.landlaeknir.is, eru upplýsingar um hvernig sækja eigi um starfs- og sérfræðileyfi. Félagsráðgjafar eru hvattir til þess að kynna sér lög um heilbrigðisstarfsmenn og reglugerð um starfs- og sérfræðileyfi félagsráðgjafa. Fyrirspurnir og umsóknir um sérfræðileyfi hafa ekki verið margar síðastliðin ár en Félagsráðgjafafélag Íslands vonast til þess að með kjaratengingu sérfræðileyfa verði vitundarvakning meðal félagsmanna um mikilvægi sérfræðivíðurkenningar í fagstétt félagsráðgjafa.

– Minningarorð –

Bengt Börjeson, prófessor

Guðrún Kristinsdóttir

„Hann kom eins og hvirfilbylur og hópur fróðleikisfúsra doktorsnema beið eftir honum. Við lærðum að rýna í texta á nýjan hátt, Foucault, Sartre, Sève ... og bókmenntatextar voru líka ræddir í málstofunum, svo sem Olof Lagercrantz og Sara Lidman. Þetta treysti sjálfmynd okkar sem verðandi fræðimanna en jók líka á persónulegan þroska.“

Guðrún Kristinsdóttir, kennari og félagsráðgjafi, prófessor við Mennta- vísindasvið HI

Hér er gripið niður í orð fyrrverandi doktorsnema í félagsráðgjöf við háskólann í Umeå í Svíþjóð í afmælisriti sem við skrifuðum til heiðurs Bengt Börjeson sextugum.¹ Árið var 1981. Hópurinn sem beið fagnaði nýskipuðum prófessor sem nú skyldi leiða félagsráðgjafa í gegnum doktorsnám. Það gerðist eins og sjá má með samþættum þælingum sem ljáðu útsýni yfir ótroðnar slóðir framtíðarannsóknna. Ég bættist í hópinn 1984 eftir að hafa kynnst Bengt við námskeiðahald þegar hann féllst góðfúslega á bón mína um að halda námskeið á „venjulegri hefðbundinni félagsmálstofnun í Reykjavík“ eins og ég orðaði það í bréfi til hans.

Bengt Börjeson, prófessor í félagsráðgjöf, lést í Stokkhólmi í septemberlok sl., áttæður að aldri eftir alvarleg veikindi. Á vefsíðu Stokkhólmsháskóla var þess getið að margir söknuðu Bengts sem skildi eftir sig tómarúm. Bengt var fæddur í Gautaborg 1932. Eftirlifandi eiginkona hans er Kerstin Vinterhed, doktor í uppeldisfræði sem starfaði lengst af sem blaðamaður á *Dagens Nyheter*. Eftir hana liggja einnig nokkrar bækur, hún var dósent við háskólann í Umeå, varð síðar guðfræðingur og tók prestsvígslu.

Bengt Börjeson átti að baki langan og fjölbreyttan starfsferil. Hann var barnakennari og lauk doktorsprófi í uppeldislegri sálarfræði við Stokkhólmshá-

skóla, var rektor félagsráðgjafanámsins þar um hríð og veitti um tíu ára skeið forstöðu Barnbyn Skå, meðferðarþorpi fyrir fjölskyldur í umsjá barnaverndar í Stokkhólmi. Árið 1981 var Bengt skipaður einn af fyrstu prófessorum í félagsráðgjöf í Svíþjóð og byggði upp doktorsnám við háskólann í Umeå um tíu ára skeið. Að því loknu gegndi hann stöðu prófessors í félagsráðgjöf við Stokkhólmsháskóla og varð síðan rektor Kennaraháskólans þar í borg en sú stofnun sinnti ætíð eingöngu framhaldsnámi og rannsóknum. Bengt leiddi þar miklar breytingar þegar Kennaraháskólinn var endurskipulagður. Hann sat í fjölmörgum nefndum um stefnumarkandi félagsmálafestnu, sem einkum vörðuðu málefni barna og fjölskyldna og lágu til grundvallar afgerandi lagabreytingum. Óhætt er að segja að áhrif hans á sænska félagsþjónustu liggja víða. Hér á landi er hann líklega þekktastur fyrir barnavernd en hann kom líka að endurskipulagi sænskra félagsþjónustulaga og barnaréttar.

Rannsóknir Bengts Börjeson lágu alla tíð á mörkum félagsráðgjafar og uppeldisfræði og hann ritaði fjölda bóka og greina. Eigin rannsóknir fylltu hann snemma vantrú á gildi refsinga og þvingana og hann beitti sér í þeim málum. Tóninn sló hann þegar með doktorsritgerð sinni 1966. Þar aðhvarfsgreindi hann (án tölvutækni auðvitað) nákvæmlega afdrif ríflega 400 ungmenna sem höfðu verið úrskurðaðir í refsivist fyrir afbrot og bar saman við afdrif þeirra er hlutu vægari viðurlög.² Niðurstöðurnar sýndu takmarkaðan árangur frelsissviptingar-

¹ Claezon, I. (1992). Mot alla odds: Barn till narkotikamissbrukare. Í C. Mether og L. Nygren (ritstj.), *Bortom all förenklning. Människan som väsen och oväsen: En vänbok tillägnad Bengt Börjeson* (bls. 77–93). Göteborg, Daidalos.

² Börjeson, B. (1966). *Om påföljders verkningar: En undersökning av prognosen för unga lagöverträdare efter olika slag av behandling*. Stockholm Studies in Educational Psychology. Stockholm.

innar. Bengt ályktaði að rýna þyrfti mun nákvæmar í þessar betrunarvistanir og jafnframt að dómstólar gerðu vel í að draga úr þvingun í málefnum ungmenna í félagslegum vanda. Ritgerðin hafði umtalsverð áhrif á framkvæmd þessara ungmennavistana.³ Eins og vænta mátti vöktu niðurstöðurnar miklar umræður og jafnframt deilur. En hinn gagnrýni tónn hélst – skilaboð Bengts í minnistæðum fyrirlestri löngu síðar, árið 2003, voru „stundum rannsóknir en hvernig?“ (les: „hugum að því hvernig við gerum“). Þetta var í kjölfar sænskrar úttektar á þekkingarþróun í félagsþjónustu þar sem hann ásamt fleirum hvatti til þess að stofnaður yrði félagsþjónustuháskóli þar sem rannsóknir og þróun héldust í hendur.

Samþætting hagnýtra aðgerða og rannsókna einkenndi einmitt hið merkilega samfélag á Barnbyn Skå sem Bengt Börjeson veitti forstöðu í tíu ár. Starfið vakti athygli langt út fyrir Svíþjóð. Skå var frá upphafi mannað vel menntuðu fólki, svo sem fyrsta forstöðumanninum og barnageðlækninum Gustav Jonsson ásamt sálar- og uppeldisfræðingum og félagsráðgjöfum. Skå var stofnað sem andsvar við fyrri tíma ögun á vistheimilum fyrir börn. Þar bjuggu starfsmenn og vistfjölskyldur þétt saman í samfélagi með eigin skóla, dagvist barna, heimili og meðferðaraðstöðu skammt frá Stokkhólmi. Dvölin var afdrífariíkasta úrræði borgarinnar í barnaverndarmálum og fólst í tilboði til fjölskyldna um meðferð til að forða þeim frá sundrun. Þegar Bengt tók við forstöðu 1971–72 breyttist Skå úr fjölskylduheimili fyrir börn í miðstöð fjölskyldumeðferðar, náms og rannsókna á barnavernd sem tók nú á móti heilum fjölskyldum til dvalar.⁴ Starfsmenn hófu að stunda rannsóknir samhliða meðferðinni. Auk annars stýrði Bengt þar merkilegri rannsókn á fóstri barna, *Barn í kris*, sem gaf af sér nokkrar bækur og doktorsritgerðir. Framlag Bengts birtist í bók hans og Hans Håkansson, *Hotade försummade övergivna – är familjehemsplacering en möjlighet för barnen?*⁵ Verkefnið *Barn í kris* var óvenju heildstætt en það náði til fósturbarna, fósturforeldra, kynforeldra og starfs-

Bengt Börjeson, prófessor

manna og er slík margþætting enn sjaldgæf. Undir handleiðslu Bengts luku lykilpersónur á Skå doktorsprófi og gerðust háskólakennarar og m.a. prófessorar í félagsráðgjöf í Stokkhólmi og Lundi en margir aðrir sem þar störfuðu um hríð dreifðust síðar um félagsþjónustukerfið og meðferðarstofnanir.

Barnavernd var helsta rannsóknarsvið Bengts lengst af. Hann lét sér ekki nægja að rannsaka en var ávallt ötull talsmaður þess að draga úr þvingunaraðgerðum. Hann hélt áfram umræðu gegn hertum viðurlögum við afbrotum unglinga og þeirra sem ofneyttu áfengis og vímuefna; gegn áfellisdómum um fólk í félagslegum vanda í viðum skilningi orðsins, t.d. þegar HIV-umræðan þróaðist á þann veg. Hann tjáði sig oft um takmarkaða trú sína á aðferðir félagsþjónustunnar og barnaverndar, einkum vegna andstæðna sem felst í samblandi þvingunar og stuðnings sem þar er að finna. Það gustaði oft um Bengt, han var „debatör“. Þó að skorinortar ályktanir féllu stundum í grýttan jarðveg var hann eftirsóttur fyrirlesari og hlaut m.a. heiðursverðlaun sænsku *FORSA* félaganna fyrir framlag sitt til rannsókna á félagsráðgjöf.

Á eftirlaunaaldri hélt Bengt áfram að stunda rannsóknir og kennslu við Ersta Sköndal félagsráðgjafanámið, sjálfseignarstofnun sem menntar líka hjúkrunarfræðinga og djákna. Var sérstaklega til þess tekið að hann sló ekki slöku við og mikið til hans leitað sem fyrirlesara, álitsgjafa, prófdómara og andmælanda allt þar til hann veiktist á sl. ári. Ekki er tóm til að rekja það en þess má geta að hann leiddi úttekt Högskoleverket á sænska félagsráðgjafanáminu 2003. Á þessum tíma lét Bengt til sín taka á alþjóðavettvangi eins og löngum fyrr. Nefna má samstarf hans við heimafolk um miðstöð fyrir snemmtæka íhlutun í málefnum barna í Sankti Pétursborg sem varð árangursríkt og dró úr stofnanavistun og einnig kom hann á alþjóðlegu námi í sjálfbærni í félagsráðgjöf fyrir háskólakennara sem er nú rekið við félagsráðgjafanámið á Ersta Sköndal. Ég minnst heimsóknar á Ersta Sköndal og ánægjulegs fundar með honum og háskólakennara frá Manila á Filippseyjum sem þar var kominn til endur-

³ Larsson, S. (1992). Att varsebli den bortkomna människan med hjälp av regressionsanalyser och existentialistisk filosofi. Í C. Mether og L. Nygren (ritstj.), *Bortom al förenkling: Människan som väsen och oväsen* (bls. 305–315). Gautaborg: Daidalos.

⁴ Börjeson, B. (1974). *Att återupprätta en identitet: Familjehandling på Barnbyn Skå*. Rapport nr 1, Barnbyn Skå, Stockholms socialförvaltning.

⁵ Börjeson, B. og Håkansson, H. (1990). Stockholm: Rabén & Sjögren.

menntunar. Í tengslum við minningaathöfn um Bengt 5. október sl. var honum borin kveðja frá samtökunum *Félagsráðgjafar án landamæra*.

Bengt var undir áhrifum sálgreiningarkenninga eins og margir fyrrum, en tók síðan að aðhyllast tilvistarheimspeki. Þar sat í öndvegi hugmyndin um að snúast gegn nauðhyggju, áherslan á ábyrgð einstaklingsins og val manneskjunnar um eigin lífshætti. Þessir straumar marka skrif hans og má þar m.a. nefna bókina *Se människan. Tio föreläsningar om Jean-Paul Sartres bok Varat och intet* sem byggði á útvarpsfyrirlestrum hans um þessa bók Sartre.⁶ Auk þess að vera áhugaverð fræðileg greining birtast í heiti bókarinnar skilaboð Bengts til fagstétta sem vinna með fólki á okkar sviði, nefnilega „sjáum manneskjuna eða persónuna“. Síðasta bók hans, *Förstå socialt arbete*, kom út 2008 og kallaði Bengt hana grundvallarrit fyrir unga stúdenta. Bókin er í senn söguleg *exposé* um félagsþjónustu á sviði barnaverndar og umfjöllun um nýlegar vinnuáferðir.⁷ Bengt sagðist líða einkar vel með að hafa skrifað bókina á Ersta Sköndal þar sem lífsviðhorfið væri heildarsýnin á manneskjuna og alla hennar bresti. Um þetta sagði hann m.a.: „Von mín er sú að stúdentarnir ræði og skilji að þeir ná árangri með því að nálgast fólk á forsendum þess sjálfs. Þeir þurfa að læra að ígrunda strax á fyrsta misseri og átta sig á ójafnræðinu sem felst í starfinu. Ég vil ekki predika en verð að segja að ég hef oft verið mjög reiður út í félagsþjónustuna fyrir að bregðast trausti fólks. Ég held að ég skilji mannleg viðbrögð þar að baki og vil varpa ljósi á það í þeirri von að færri lendi í þessu. Eða, ef til vill þvert á móti; í von um að fleiri áhugasamir félagsráðgjafar öðlist kraft til að sinna starfinu. Í félagsþjónustunni hittir maður oft skjólstæðinga sem spyrna á móti, fólk sem leggur mikið á sig til að forðast að lenda þarna.“⁸ Þessi orð lýsa því vel hvernig Bengt tjáði sig oft á tíðum; með því að ræða mótsagnir í starfi okkar sem vinnum með fólki sem tekst á við eigin vanda.

Bengt kom mörgum sinnum til Íslands og naut þar náttúrunnar, hálendisins en ekki síður hafsins, minnist ég hann segja. Hann var hér nokkrum sinnum við fyrirlestra- og námskeiðahald og hélt m.a. námskeið fyrir Félagsmálastofnun Reykjavíkurborgar og Stéttarfélag íslenskra félagsráðgjafa eins og þessar starfsheildir hétu þá. Á níunda áratug sl. aldar leiddi

hann hér umfangsmikið eins árs námskeið í félagsálfræðilegri meðferðarvinnu sem varð þátttakendum einkar minnistætt. Þó að langt væri um liðið fylgdist fólk úr þeim hópi með nýlegum veikindum Bengts og sendi honum kveðju meðan á þeim stóð.

Með Bengt Börjeson er horfinn mikilvirkur fræði- og baráttumaður gegn félagslegu óréttlæti og tek ég undir með þeim sem sakna hans. Ég þakka fyrir einstaklega faglega leiðsögn og persónulega vináttu í doktorsnámi mínu við háskólann í Umeå og fyrir tengslin við hann og fjölskyldu hans sem haldast enn. Órlæti og gestrisni á heimili þeirra hjóna á Skå, í Umeå og Stokkhólmi, og við dvöl í rannsóknarleyfum á Ersta Sköndal minnst ég með gleði og þökk. Fjölskyldunni færi ég samúðarkveðjur og þakka Bengt fyrir þá samleið sem við áttum.

⁶ Stockholm: Rabén & Sjögren, 1986.

⁷ Malmö: Liber, 2008.

⁸ Í *Nytt fra Stora Sköndal* 4/2008.

Málsvarahlutverk er mikilvægt í félagsráðgjöf

María Rúnarsdóttir ræðir við Félagráðgjafa ársins 2013

Guðrúnu Þorgerði Ágústsdóttur og Valgerði Halldórsdóttur

Félagráðgjafar ársins eru tveir að þessu sinni, Guðrún Þorgerður Ágústsdóttir og Valgerður Halldórsdóttir. Þær eiga það sameiginlegt að hafa tekið sér málsvarahlutverk fyrir ákveðna hópa, Guðrún fyrir utangarðsfólk og Valgerður fyrir stjúpfjölskyldur. María Rúnarsdóttir, formaður Félagráðgjafafélags Íslands, ræddi við þær um störf þeirra og hvernig það kom til að þær tóku sér hlutverk málsvarens.

Guðrún Þorgerður Ágústsdóttir, félagsráðgjafi

Guðrún Þorgerður og málefni utangarðsfólks

Guðrún Þorgerður hefur frá unga aldri haft áhuga á málefnum heimilislausra og utangarðsfólks. Hún hefur unnið við félagsráðgjöf hjá Dagsetri sem er samstarfsverkefni Hjálpræðishersins og Velferðarsviðs Reykjavíkurborgar. Markmið þess er að byggja upp iðju

og virkja hóp utangarðsfólks. „Það reyndist erfitt í fyrstu að hvetja þennan hóp til þátttöku í verkefnum en þegar hægt var að greiða 500 króna umbun á klukkustund fyrir vinnuna fór verkefnið að ganga betur,“ segir Guðrún. Aðsókn í Dagsetrið hefur aukist verulega á þessu ári, m.a. með tilkomu Borgarvarða, en á hverjum degi koma um 20–30 manns í Dagsetrið.

Mikil umfjöllun um málefni utangarðsfólks í tengslum við andlát einstaklings sem var heimilislaus varð til þess að Guðrún Þorgerður skrifaði grein í *Fréttablaðið*. Henni fannst umræðan í fjölmiðlum um málaflokkinn einhliða, ósanngjörn og að ekki væri alltaf rétt farið með staðreyndir. „Aldrei hefur jafn miklum fjármunum verið varið í málaflokk utangarðsfólks og nú og þjónusta við hópinn hefur stóru aukist frá árinu 2008. Það er alltaf hægt að gera betur en í opinberri umfjöllun er mikilvægt að upplýsingar

um fyrirliggjandi þjónustu séu með í umræðunni,“ segir Guðrún.

Auk greina í blöð hefur Guðrún Þorgerður skrifað opið bréf til fjölmiðlamannsins Sölva Tryggvasonar en hún var viðmælandi í þætti hans *Málið* þegar hann fjallaði um utangarðsfólk. Sölvi leitaði til hennar við undirbúning þáttarins en hann ætlaði að gera heildstæða úttekt á aðstæðum útigangsfólks þar sem allar upplýsingar kæmu fram. Guðrúnu Þorgerði fannst hann hafa gefið áhorfendum misvísandi mynd af aðstæðum útigangsfólks og í opnu bréfi til Sölva segir hún:

„Minn lærdómur er að fjölmiðlar einblína alltof mikið á neikvæða þætti samfélagsins og eru alls ekkert hrifnir af því að draga fram það jákvæða sem gert er. Sorglegastur finnst mér þó sá möguleiki að einhver áhorfandi hafi verið skilinn eftir með þær niðurstöður að einstaklingur sem býr í smáhýsi (þar sem verkefnastjóri er í fullu stöðugildi) sé skilinn eftir einn og í reiðuleysi á kojufylleríu og hafi ekki borðað eða sofði í viku, að utangarðskonum bjóðist ekkert næturskjól og þurfi að selja sig fyrir gistingu og síðast en ekki síst að við komum fram við fólkið okkar eins og svínin í húsdýragarðinum.“

Valgerður Halldórsdóttir, félagsráðgjafi MA

Valgerður og málefni stjúpfjölskyldna

Valgerður hefur verið ötul við að ryðja málefnum stjúpfjölskyldna braut með margvíslegum hætti. Hún er einn af stofnendum Félagstjúpfjölskyldna en félagið hefur m.a. beitt sér fyrir aukinni fræðslu og ráðgjöf fyrir stjúpfjölskyldur. Félagið opnaði til dæmis

símaráðgjöf í apríl 2013 og verður spennandi að fylgjast með þróuninni.

Valgerður hefur rekið eigin stofu frá árinu

2006 og hefur aðallega sinnt stjúpfjölskyldum og skilnaðarráðgjöf. Í viðtölum sínum við fólk fór hún að sjá ákveðin þemu birtast og efni í bók fór að taka á sig mynd. Vinnan við bókina *Hver er í fjölskyldunni? Skilnaðir og stjúptengsl* hófst formlega árið 2008. „Ég vann bókina samhliða störfum mínum sem framkvæmdastjóri Félagsráðgjafafélags Íslands en það var ekki fyrr en ég fór í þriggja mánaða leyfi að bókinni fór að taka á sig mynd.“ Bókin kom út haustið 2012 og hlaut góðar viðtökur. Verið er að þýða valda kafla úr henni til að kanna möguleika á útgáfu erlendis.

Í bókinni fjallar Valgerður um stjúpfjölskyldur og þá óvissu og togstreitu sem getur komið upp þegar foreldrar stofna til nýrra sambanda, samskipti við fyrrverandi maka og hlutverk stjúpforeldris, systkinatengsl, hollustubönd og síðast en ekki síst hver tilheyrir fjölskyldunni. Samskipti innan stjúpfjölskyldna geta verið mjög flókin og haft áhrif á líðan allra fjölskyldumeðlima og því er mikilvægt að fagfólk sé sér meðvitað um stöðu einstaklingsins í fjölskyldunni. Fjölskyldugerð er víða ekki skráð og oft er ekki tekið mið af þeirri staðreynd að börn eigi tvö heimili heldur er lögheimili látið ráða í vinnu með börnum og ungmennum þótt það sé ekki algilt. Í bókinni setur Valgerður fram hugtakið stjúpblanda sem hún telur að einkenni íslenskt samfélag:

„Stjúptengsl hafa nánast verið ósýnileg í opinberri stefnumótun, gögnum, umræðu, rannsóknum,

sem og markaðssetningu á vöru og þjónustu. Stjúpblanda felst í því að leiða hjá sér eða koma ekki auga á stjúptengsl, til dæmis með því að greina ekki upplýsingar eftir fjölskyldugerð eða taka ekki tillit til ólíkra þarfa stjúpfjölskyldna.“

Óhætt er að segja að Valgerður hafi lagt sitt af mörkum til að auka þekkingu Íslendinga á málefnum stjúpfjölskyldna. Hún rekur vefsíðuna www.stjup-tensl.is þar sem finna má ýmsar upplýsingar um málefnið. Hún hefur kennt valnámskeiðið „Stjúpfjölskyldur; skilnaðir og endurgerð fjölskyldusamskipta“ við Háskóla Íslands frá 2009 og hún hefur einnig haldið fjölmörg námskeið og fyrirlestra um stjúpfjölskyldur og stjúpmæður. Valgerður ætlar ekki að láta staðar numið í þekkingarleit sinni og heldur til Ástralíu í lok árs til frekari þekkingaröflunar á sviði stjúptengsla.

Það getur verið erfitt fyrir félagsráðgjafa að vera í málsvarahlutverki þegar þeir vinna bæði með einstaklinga og koma fram sem starfsmenn stofnana. Valgerður og Guðrún Þorgerður eiga það sammerkt að vera sjálfstæðar í störfum sínum. Þær hafa tekið sér hlutverk málsvarans og vakið athygli á hópum sem ekki hafa átt talsmenn í samfélaginu. Þær eru ekki aðeins öflugir málsvarar heldur frumkvöðlar í störfum sínum og hvatning til félagsráðgjafa. Við óskum þeim hjartanlega til hamingju með útnefninguna til Félagsráðgjafa ársins 2013.

Lokaverkefni til MA-gráðu, frh.

Framhald af bls. 53

Ragnheiður Lára Guðrúnardóttir

Leiðbeinandi: Guðný Björk Eydal

Frjáls er fjötralaus maður: Lífskjör barnafjölskyldna í kjölfar efnahagskransins 2008

Sigríður Rósa Laufeyjardóttir

Leiðbeinandi: Guðný Björk Eydal

Félagsþjónusta og fjölskyldustefna sveitarfélaga á tímum efnahagsþrenginga

Sigríður Valdimarsdóttir

Leiðbeinandi: Halldór S. Guðmundsson

Upplifun, líðan og lífsgæði kvenna eftir skurðaðgerð við offitu

Sigurjón Árnason

Leiðbeinandi: Sigurveig H. Sigurðardóttir

Fjárhagsaðstoð með námsstyrk: Afdrif notenda í Reykjavík þremur og fimm árum eftir að aðstoð lauk

Sigurrós Ragnarsdóttir

Leiðbeinandi: Halldór S. Guðmundsson

Þátttaka, aðlögun og virkni fósturbarna í nýjum skóla. Eftir afskipti barnaverndaryfirvalda

Silja Rós Guðjónsdóttir

Leiðbeinandi: Anni G. Haugen

„Ég myndi vilja sjá miklu meiri stuðning en þann sem hefur verið fyrir hendi.“ Undirbúningur og stuðningur við fósturfóreltra

Sædis Arnardóttir

Leiðbeinandi: Anni G. Haugen

„Ég sest til borðs eins og hver annar starfsmaður skólans.“ Samstarf grunnskóla og þjónustumiðstöðvarinnar í Breiðholti

Sæunn Hafdis Oddsdóttir

Leiðbeinendur: Guðný Björk Eydal og Linda

Rut Benedíktisdóttir

Fjölskyldustefna fyrirtækja og stofnana á Suðurnesjum: Samþætting vinnu og fjölskylduábyrgðar

Tara Margrét Vilhjálmisdóttir

Leiðbeinandi: Sigurveig H. Sigurðardóttir

„Pepsi max fituhlunkar.“ Samfélagsleg greining á fitufalni og afleiðingum hennar

Thelma Björk Guðbjörnsdóttir

Leiðbeinandi: Freydís Jóna Freysteinsdóttir

Brjóstastækkningar í fegrunarskyni: Upplifun og viðhorf kvenna með falsaða brjóstapúða

Una Björk Kristófersdóttir

Leiðbeinandi: Steinunn Hrafnisdóttir

Kulnun: Rannsókn á kulnun meðal félagsráðgjafa á Íslandi

Eldey Huld Jónsdóttir,
félagsráðgjafi MSW, tók saman